

شناسایی ظرفیت و اولویت‌ها در توسعه گردشگری با تأکید بر فضاهای تاریخی (همدان)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۲۰ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۲/۰۲/۱۶

میترا رفاهی دهر^۱ مجید شمس^{*۲}

۱- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران

۲- استاد تمام جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران

چکیده

این مطالعه با هدف مدیریت هسته مرکزی شهری با استفاده از جاذبه‌های تاریخی با تأکید بر استفاده از فضاهای تاریخی (همدان) پرداخته است، همچنین تعیین ظرفیت‌های تاریخی هسته مرکزی شهر در توسعه گردشگری و تعیین مؤلفه‌های اصلی مدیریتی با تأکید بر جاذبه‌های تاریخی در توسعه گردشگری در این پژوهش مورد شناسایی و ارزیابی قرار گرفته است. جامعه آماری تحقیق حاضر بر اساس موضوع و هدف آن، ساکنان، گردشگران و کسبه هسته مرکزی شهر همدان می‌باشد. پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های بنیادی و روش تحقیق آن بر مبنای ماهیت به صورت توصیفی تحلیلی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. برای تجزیه و تحلیل در بستر مطالعات میدانی از تکنیک سوات و پرسشنامه و نرم‌افزار SPSS استفاده می‌شود. نتایج حاصل از کاربرد تکنیک‌های تحقیق نشان می‌دهد زیرمعیار مشارکت سرمایه‌گذاری محلی نقش مؤثری در توسعه گردشگری در منطقه ایفا می‌کند، از این رو ارائه تسهیلات تشویقی مانند اعطای وام، اخذ مالیات کمتر، مشاوره‌های تخصصی کارآفرینانه در جهت توسعه فعالیت‌های توریستی توسط سرمایه‌گذاران محلی می‌تواند عاملی مشوق برای هدایت سرمایه‌های محلی در جهت توسعه فعالیت‌های مبتنی بر گردشگری عمل نماید.

واژه‌های کلیدی: مدیریت هسته‌ی مرکز شهر، گردشگران، فضاهای تاریخی، همدان.

مقدمه:

گردشگری برای موفقیت بسیاری از اقتصادها در سراسر جهان حیاتی است. مزایای متعددی از گردشگری در مقاصد میزبان وجود دارد. گردشگری درآمد اقتصاد را افزایش می‌دهد، هزاران شغل ایجاد می‌کند، زیرساخت‌های یک کشور را توسعه می‌دهد و حس تبادل فرهنگی بین خارجی‌ها و شهروندان را ایجاد می‌کند. تعداد مشاغل ایجاد شده توسط گردشگری در بسیاری از مناطق مختلف قابل توجه است. این مشاغل نه تنها بخشی از بخش گردشگری هستند، بلکه ممکن است شامل بخش کشاورزی، بخش ارتباطات، بخش بهداشت و بخش آموزشی نیز باشند. بسیاری از گردشگران برای تجربه فرهنگ، سنت‌های مختلف و غذای مقصد میزبان سفر می‌کنند. این برای رستوران‌های محلی، مراکز خرید و فروشگاه‌ها بسیار سودآور است (Sak, Me. tal. 2022).

یکی از مهمترین مقاصد سکونتگاه‌های گردشگری شهرها هستند. گردشگری شهری نوعی گردشگری است که شهروندان و گردشگران خارجی علاقه‌مند به گذراندن اوقات فراغت خود در شهرها هستند. اساساً گردشگری شهری بر اساس جاذبه‌های موجود در شهرها (موزه‌ها، بناهای تاریخی، استادیوم‌ها و غیره) (Phuc, H. N., & Nguyen, H. M. 2023).

امروزه با توجه به جمعیت روزافزون جهان و محدود بودن امکانات تولیدات صنعتی و کشاورزی برای کشورهای در حال توسعه و حتی کشورهای پیشرفته صنعتی، استفاده بهینه از فرصت‌های موجود به منظور افزایش سطح درآمد در راستای توسعه افزایش رفاه جامعه بشری مورد توجه قرار گرفته‌است. از این رو توجه به صنعت گردشگری و این صنعت به طور مستمر روند افزایشی است. بر همین اساس اقتصاد بسیاری از کشورها متکی بر اقتصاد گردشگری بوده و گردشگری برای این جوامع از اهمیت بالایی برخوردار است (Irgashevich, S. T., et al. 2022).

گردشگری فرصتی عالی برای خارجی‌ها برای یادگیری فرهنگ جدید است، اما همچنین فرصت‌های زیادی را برای شهروندان محلی ایجاد می‌کند. این به کارآفرینان جوان اجازه می‌دهد تا محصولات و خدمات جدیدی را ایجاد کنند که به تنهایی برای جمعیت محلی ساکنان پایدار نباشد. علاوه بر این، ساکنان مزایای حاصل از گردشگری در کشور خود را تجربه می‌کنند (Amanovich, P. F. 2022).

جذب گردشگران بیشتر در اولویت برنامه صنعت گردشگری هر منطقه‌ای است. از این رو جلب رضایت گردشگران و فراهم‌آوری زمینه رضایت گردشگران پایه اصلی رقابت بین مناطق مختلف در جذب گردشگر را تشکیل می‌دهد. (Matyashova, D., Matveevskaya, A., Kharlampieva, N., & Pogodina, V. 2023). امروزه فضاها همگانی و مرکزی شهری علاوه بر این که مکانی برای حضور مردم و محل تعاملات اجتماعی شهروندان می‌باشد، به عنوان فضای گردشگری نیز مورد استفاده قرار می‌گیرد (Chi, N. T. K., & Phuong, V. H. 2022). در این بین، علاوه بر ارتقای آگاهی شهروندان در خصوص نقش صنعت گردشگری، آگاهی مدیران و تصمیم‌گیران شهری نیز در این زمینه به ویژه گردشگری شهری در توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی بسیار افزایش یافته است (Lee, U. K. 2022). تحقیق حاضر به بررسی نقش جذب گردشگر در بافت‌های تاریخی هسته مرکزی شهر همدان می‌پردازد.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

بافت شهری گستره‌ی هم پیوندی است که از ریخت شناسی‌های متفاوت طی دوران حیات شهری در داخل محدوده شهر و حاشیه آن در تداوم و پیوند با شهر شکل گرفته باشند. مراکز شهری در طول زمان دارای کالبد و کارکردهای گوناگونی بوده‌اند که هر یک متناسب با زمان و اوضاع جامعه شکل گرفته تا پاسخگوی نیازهای شهروندان باشند (Dorries, H. 2023). در حقیقت مرکز شهر را می‌توان مهم‌ترین بخش از ساختار کالبدی شهر دانست که بازتاب تفکرات جامعه شهری و معرف اصلی هویت شهر می‌باشد؛ بر این اساس شاید بتوان کیفیت وضعیت محیط شهر را مهم‌ترین بخش از مراکز شهر دانست. بخش مرکزی شهرها به واسطه نقش و عملکردشان در بافت و سیمای شهر در فرآیند توسعه کاربری‌ها و فعالیت‌های اجتماعی، اقتصادی و اداری شهر و از سوی دیگر در جذب گردشگران داخلی و خارجی تأثیرگذار بوده‌اند (Caprotti, F., & Cowley, R. 2019).

در طول تاریخ، مردم به شهرها به عنوان مراکز فرهنگ، یادگیری و فرصت‌های اقتصادی جذب شده‌اند. اما شهرنشینی هزینه‌هایی نیز دارد، به ویژه زمانی که به سرعت اتفاق می‌افتد. بافت تاریخی شهرها و آثار واقع در آن‌ها به عنوان هسته‌ی اولیه و قلب تپنده این مکان‌ها، از نمونه‌های ارزشمند در عرصه تاریخ، فرهنگ و تمدن هر جامعه‌ای به شمار می‌روند. تعدادی از شهرهای ایران نیز به واسطه پیشینه باستانی و ارزشمند تاریخی خود واجد بافت‌ها و ابنیه معتبر و شناخته شده‌ای هستند که توجه به این مراکز تاریخی می‌تواند به عنوان مهم‌ترین و مؤثرترین مزیت نسبی در جذب گردشگران داخلی و خارجی و توسعه‌ی صنعت توریسم عمل نماید. از سوی دیگر به سبب آنکه رابطه بین گردشگری و بافت‌های تاریخی رابطه‌ای دو سویه است، گردشگری با آثار مستقیم و غیر مستقیم خود، قادر است مزایای بسیاری را از جنبه‌های مختلف به همراه داشته باشد (Roberts, B. R. 2020).

نبود حیات شهری در بافت‌های تاریخی و ارزشمند بخش مرکزی شهرها، با وجود همه ویژگی‌های ماندگارشان، دلیل روشنی بر متروکه شدن و رها شدن این بافت‌ها است. این در حالی است که با وجود کمترین توجه و تدابیر حفاظتی در این گنجینه‌های ارزشمند تاریخی که هنوز برای بسیاری از ما ناشناخته است، این بافت‌ها پذیرای گردشگرانی است که با رویکرد شناخت بیشتر این رازها و شاید بازگشت به اصل آنچه بوده‌اند به این گنجینه‌های فرهنگی و تاریخی مراجعه می‌کنند. اولین قدم برای کشش ذهنی به سمت محیط‌های تاریخی و فرهنگی مراکز شهری، توجه به طرح‌ها و برنامه‌ها و پژوهش‌هایی است که از طریق مقوله‌های گسترده و پدیده‌های نوظهوری به نام گردشگری شهری زمینه بسترسازی مکانهای تولید و بازتولید خاطرات جمعی و کانونهای تعلق خاطر را ایجاد می‌کند. بالفعل‌سازی پتانسیل‌های گردشگری شهری در پی پیدایش ناکارآمدی اصل توسعه برون‌زا در اواسط قرن یازدهم و قطع فرایند تاریخی شهرها به منظور بازگشت به اصل توسعه درون‌زا در پی حیات بخشی مجدد به فضاهای شهری از دست رفته با در نظر گرفتن منابع فرهنگی و جاذبه‌های بافت‌های تاریخی انجام شد. در این زمینه، (Lim Tiam Chai (۲۰۱۱) پیشنهاد می‌کند که حتی در نامطلوب‌ترین مکان‌ها، میراث و شبه میراث را می‌توان برای کسب مزیت رقابتی بسیج کرد. از آنجایی که بافت‌های تاریخی سرشار از معنا و میراث هستند، می‌توان آن‌ها را نه به‌عنوان منابع نادر و کمیاب در حفاظت کامل، بلکه عنصری برای شکل‌گیری و توسعه بافت‌های مرکزی و تاریخی دانست

(Giusti, Alberti, ۲۰۱۲)، بنابراین، پس از دهه‌ها غفلت، میراث فرهنگی می‌تواند اهمیت روزافزونی در سطوح مختلف اقتصادی پیدا کند (Evans و همکاران، ۲۰۱۲)، میراث و عناصر فرهنگی و تاریخی در بخش تاریخی شهرها ممکن است در قالب فعالیت‌های جدید منجر به ایجاد مزیت‌های رقابتی و خلاقیت در شهرها و مناطق شود. در توسعه مراکز تاریخی، مفهوم میراث به عنوان ثروت در نظر گرفته می‌شود (Ebrahimzadeh و همکاران، ۲۰۱۱) و به دنبال تحولات اقتصادی در شهرها می‌توان آن را سرمایه مادی یک شهر دانست (Loukaitou-Sideris, Grodach, ۲۰۰۷)، گسترش گردشگری به عنوان ابزاری کارآمد در امر حفاظت و توسعه میراث در بافت تاریخی می‌تواند نه تنها به عنوان راهکاری کارآمد برای توسعه بخش تاریخی، بلکه با توجه به ترجیح گردشگران در جستجوی مکان‌های منحصر به فرد تلقی شود. توسعه فعالیت‌های گردشگری و جامعه باید از اثرات مثبت رونق اقتصادی گردشگری، گسترش روابط بین‌الملل و ارتقای سطح رفاه اجتماعی ساکنان بهره‌مند شود (Aminzadeh, Dadars, ۲۰۱۲). توسعه گردشگری شهری و پایدار ضامن حفظ و صیانت از بافت‌های تاریخی به شمار می‌رود. ساماندهی و احیای این بافت‌های شهری علاوه بر تحقق هدف حفاظتی این بافت‌ها به دلیل ارتقای کیفی فضاهای مربوطه، چرخه‌ی توسعه گردشگری در این بافت‌ها را فعال می‌کند. این امر نه تنها موجب افزایش هویت اجتماعی و فرهنگی مجموعه بافت می‌شود، بلکه راهکارهای مؤثر و تجربه شده برای ایجاد و بازتولید عرصه‌های عمومی و هویت از دست رفته و خاطرات زوده شده از بافت‌های تاریخی شهری است؛ چرا که شهرهای امروزی به دلیل تأثیرپذیری از دیدگاه بالا به پایین و مدرنیستی، در حال از دست دادن هویت خویشاند و از لحاظ سیما و کالبد، ادامه شیوه‌های شهرسازی مدرنیسم را می‌پیمایند؛ چرا که شهرهای امروزی به دلیل تأثیرپذیری از دیدگاه بالا به پایین و مدرنیستی، در حال از دست دادن هویت خویشاند و از لحاظ سیما و کالبد، ادامه شیوه‌های شهرسازی مدرنیسم را می‌پیمایند (Ramaano, A. I. 2022).

Khairabadi, و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به بررسی مدل توسعه استراتژیک برای بازآفرینی هسته‌های تاریخی شهری: مطالعه موردی بافت تاریخی شهر همدان پرداختند. نتایج نشان داد که رویکرد اقتصادی گردشگری محور به هسته تاریخی همدان می‌تواند به عنوان پدیده محوری برای شکل دادن به مدل توسعه استراتژیک مورد استفاده قرار گیرد. عوامل خاصی مانند مدیریت و تنظیم سیستم‌های ترافیکی و حمل و نقل، ساماندهی امکانات و تجهیزات در مناطق تاریخی شهری و همچنین مرمت و بهسازی بناهای تاریخی و بافت‌های با ارزش از الزامات اساسی و ضروری در این مدل است. اگرچه راهبرد اقتصادی مبتنی بر گردشگری ممکن است متضمن تضاد منافع و برخی تداخل با زندگی روزمره ساکنان محلی به ویژه در بخش مسکونی باشد، اما ارتقای ارزش زمین، افزایش مشارکت اجتماعی و همچنین حفظ و احیای بناهای تاریخی ارزشمند می‌تواند بیشتر شود. از منظر فرهنگی-اجتماعی، رویکرد اقتصادی مبتنی بر گردشگری می‌تواند مشارکت اجتماعی، احساس تعلق و خودانگیختگی اجتماعی را برای بازآفرینی بهتر هسته تاریخی شهرها بهبود بخشد. حصاری و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای به بررسی بازآفرینی بافت و بناهای تاریخی با تأکید بر توسعه گردشگری شهر مشهد پرداختند. نتایج نشان داد که میان بازآفرینی بافت و بناهای تاریخی و توسعه گردشگری رابطه مستقیمی وجود دارد. همچنین میان بازآفرینی و توسعه گردشگری رابطه خطی وجود دارد. همچنین نتایج نشان داد که میان شاخصهای مورد بررسی به لحاظ اهمیت تفاوت‌های معنی‌داری

وجود دارد و این شاخص‌ها از ارزش و اهمیت یکسان برخوردار نیستند. در مطالعه‌ای دیگر ملکبان و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی اهمیت فضاهای همگانی شهری در توسعه پایدار گردشگری شهر همدان پرداختند. نتایج بیانگر اهمیت ارتقای شبکه حمل و نقل شهری، ارتقای کیفی مؤلفه‌های فضاهای همگانی و گردشگری شهری و نیز تقویت آسایش، ایمنی و رفاه نسبی برای دسترسی آسان گردشگران و شهروندان به فضاهای مذکور می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که با ارتقای فضاهای همگانی شهری و عناصر اصلی موجود در آن از جمله تجهیزات و مبلمان شهری، می‌توان در راستای نیل به توسعه پایدار گردشگری و ارتقای رضایتمندی و جذب گردشگر شهری گام برداشت. حمدی و همکارانش (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر توریسم تاریخی - فرهنگی بر توسعه پایدار شهری همدان پرداختند. نتایج نشان داد که همدان یکی از مستعدترین منطقه گردشگری کشور است و این برجستگی بیشتر به علت وجود بناهای با ارزش تاریخی و قدمت این شهر است به عبارتی همدان علی‌رغم داشتن آب و هوای مناسب در برخی از فصول سال و منابع با ارزش طبیعی مثل غار علیصدر به دلیل داشتن آثار و ابنیه تاریخی معروف است و اگر از تمام استعدادها و پتانسیل‌های گردشگری استان بهره گرفته شود قطعاً این صنعت به‌ویژه گردشگری تاریخی - فرهنگی در توسعه پایدار شهری همدان مؤثر است. هدف از این پژوهش تأکید بر بافتهای تاریخی به عنوان پتانسیل‌هایی برای ایجاد کارکرد جذب گردشگری در هسته مرکزی فضاهای شهری شهر همدان می‌باشد. چرا که این فضاها، فضاهایی پویا و ارگانیک هستند که با توجه به حضور انسان‌ها و بر حسب ارزش‌های فرهنگی شکل می‌گیرند. که می‌توان ارزش‌های فرهنگی و تاریخی آنها را شناسایی کرده و پس از رسیدگی، از آن بهره برداری گردشگری کرد.

مواد و روش تحقیق:

این پژوهش بنا به ماهیت، موضوع و اهدافی که برای آن پیش‌بینی شده است از نوع توصیفی - تحلیلی و در زمره تحقیقات کاربردی است. از آنجایی که در این پژوهش از ابزار پرسشنامه و سوات برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز استفاده خواهد شد، بنابراین از زاویه دیگر می‌توان این پژوهش را یک تحلیل پیمایشی نیز قلمداد کرد. محدوده مورد مطالعه این تحقیق بر اساس موضوع و هدف آن، هسته‌ی مرکز شهر همدان است. در نهایت اینکه این مطالعه به لحاظ هدف کاربردی است و به لحاظ معیار زمان مقطعی است، و به لحاظ معیار ژرفایی پهنانگر است. جامعه آماری تحقیق حاضر بر اساس موضوع و هدف آن، ساکنان، گردشگران و کسبه هسته مرکزی شهر همدان می‌باشد.

در این پژوهش، داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعات میدانی، جدول سوات و به وسیله طراحی پرسشنامه جمع آوری شده است. برای تکمیل پرسشنامه تعداد ۷۰ نفر از ساکنان، گردشگران و کسبه هسته مرکزی شهر همدان می‌باشد، که بر اساس فرمول کوکران به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند و با استفاده از روش تصادفی ساده افراد انتخاب و پرسشنامه در بین آنها توزیع شد. در این پژوهش از مدل ماتریس سوات استفاده می‌شود. مدل SWOT یکی از ابزارهای استراتژیک مطابق با نقاط قوت و ضعف درون سیستمی با فرصت‌ها و تهدیدات برون سیستمی است. مدل SWOT تحلیل سیستماتیکی را برای شناسایی این عوامل و انتخاب استراتژیی که بهترین تطابق بین آنها را ایجاد می‌نماید، ارائه می‌دهد از دیدگاه این مدل، یک استراتژی مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند.

بحث و ارائه یافته‌ها:

استان همدان به وسعت ۱۹۴۹۳ کیلومتر مربع از شمال به استان زنجان و استان قزوین، از جنوب به استان لرستان، از مشرق به استان مرکزی و از مغرب به استان‌های کرمانشاه و کردستان محدود می‌شود و بین مدارهای (۳۳ درجه و ۵۹ دقیقه) تا (۳۵ درجه و ۴۸ دقیقه) عرض شمالی از خط استوا و (۴۷ درجه و ۳۴ دقیقه) تا (۴۹ درجه و ۳۶ دقیقه) طول شرقی از نصف النهار گرینویچ قرار گرفته است و بر پایه آخرین تقسیمات کشوری (سرشماری سال ۱۳۹۵) شامل ۸ شهرستان، ۲۷ شهر، ۲۳ بخش، ۷۱ دهستان و ۱۱۲۰ روستاست. استان همدان از نظر مساحت از استان‌های کوچک ایران است و دارای رتبه ۲۳ در بین سی استان می‌باشد. همچنین این استان از نظر جمعیت با حدود یک میلیون و هفتصد هزار نفر دارای رتبه ۱۴ می‌باشد (نظری ارشد، ۱۴۰۰).

همدان به لحاظ پیشینه تاریخی، موقعیت جغرافیایی و مکانی در غرب کشور از اهمیت خاصی برخوردار است. این شهر اولین پایتخت مادها و در روزگار هخامنشیان، ساسانیان، اشکانیان، آل بویه و سلجوقیان نیز یکی از پایتختهای کشور بوده است. شهر همدان به روش طراحی شهرهای دایره‌ای یا متحدالمرکز استوار است که در اصطلاح جغرافیا به این گونه شهرها سبک باروک گفته می‌شود. میدان مرکزی همدان در حکم همان نقطه مرکزی دایره است (ملک زاده، ۱۴۰۰).

در همین راستا بافت قدیمی شهر در مرکز همدان که بخش اصلی و حایز توجه آن، محدوده داخل رینگ اول شهر می‌باشد (شکل ۲). محدوده مورد مطالعه در این پژوهش شامل بافت داخل رینگ به عنوان حوزه فراگیر و به عنوان حوزه بلافضل تعیین شده است.

هسته اولیه شهر همدان از چهار تپه باستانی شکل گرفت. این چهار تپه از لحاظ ریخت شناسی تقریباً یک قطاع هلالی یا همچون چهار رأس قطر دایره را تشکیل می‌دهند که موازی با کوه الوند از شمال غربی به جنوب شرقی امتداد یافته است که عبارتند از: تپه پیسا، حکمتانه، تپه مصلی و تپه سنگشیر (بهادری نژاد و ذاکر حقیقی، ۱۳۹۵).

بخش مهمی از استخوان‌بندی فضاهای تاریخی شهر در محدوده مورد مطالعه مستقر می‌باشد و عناصر حائز اهمیتی مانند میدان امام خمینی (میدان مرکزی شهر)، میدان امام زاده عبدالله و خیابان‌های باباطاهر، شریعتی و بوعلی به عنوان فضاهای شهری حائز ارزش تاریخی، دچار ضعف در تجهیزات و تأسیسات شهری و اغتشاش بصری جدی می‌باشد. همچنین محدوده مورد مطالعه با تردد بیش از حد وسایط نقلیه و عدم استقرار پارکینگ عمومی مناسب، تبدیل به محل پارک خودرو و در نتیجه دچار ضعف ایمنی محله به لحاظ ورود کاربری‌های فرامحله‌ای و در نتیجه تضعیف تعاملات اجتماعی و تجمع پذیری محلات شده است.

نتایج تحلیل سایت مورد مطالعه بر اساس ارزیابی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مؤلفه‌های عملکردی، زیبایی شناختی، زیست محیطی و نظام تأسیسات و تجهیزات شهری حوزه مورد مطالعه در جدول ۱، آرایه شده است.

شکل ۱، موقعیت جغرافیایی شهرستان همدان منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱.

شکل ۲، هسته مرکزی شهر همدان - منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱.

جدول ۱: نتایج تحلیل سایت مورد مطالعه از طریق روش SWOT

عوامل	نقاط قوت	نقاط ضعف
اقتصادی	تمایل بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در حوزه جاذبه‌های تاریخی وجود بستر مناسب جهت ایجاد فرصت شغلی های در امور گردشگری وجود صنایع دستی در ساختار اقتصادی منطقه وجود نیروی فعال و آماده به کار در شهر جهت امور مربوط به گردشگری	فقدان مدیریت و برنامه‌ریزی جامع و منسجم فعالیت‌های توریستی که بر اساس آن پیش رود. کمبود هتل‌ها و اقامتگاه‌های گردشگری در هسته مرکز شهر عدم استفاده از افراد بومی در اقامتگاه‌های گردشگری عدم توان مالی ساکنین منطقه در جهت سرمایه گذاری در گردشگری منطقه عدم برنامه ریزی صحیح در جهت انتقال صنایع دستی شهر به بازار فروش پایین بودن هزینه مصرفی فراغت و گردشگری در سبده مصرفی خانوارها در سطح منطقه
اجتماعی	موقعیت استراتژیک شهر در غرب کشور به عنوان منطقه‌ای توریستی مهم جهت توسعه بخش	تنگنای بوروکراسی اداری در زمینه کسب مجوز برای توسعه بخشی مناطق گردشگری

<p>تبلغ ضعیف بعضی جاذبه‌های گردشگری شهر و ناشناخته ماندن آن‌ها</p> <p>مالکیت خصوصی اراضی محدوده مرکز شهر که امکان فعالیت غیراستاندارد را فراهم می‌کند.</p> <p>پایین بودن سطح اشتغال زنان نسبت به مردان در منطقه فقدان مراکز پژوهشی و آموزشی در زمینه‌ی پرورش نیروی متخصص فعال در گردشگری</p>	<p>گردشگری</p> <p>وجود آداب و رسوم و سنن مردم بومی منطقه عدم وجود اختلافات قومی و قبیله‌ای در منطقه S8. افزایش سطح سواد در منطقه در چند سال اخیر</p> <p>افزایش جمعیت فعال در بین محله‌ها و نیروی انسانی به عنوان یک منبع برجسته وجود همگنی اجتماعی، فرهنگی، قومی و مذهبی در سطح منطقه</p> <p>زمینه پذیرش مهمان و وجود فرهنگ مهمان پذیری در مردم شهر و محدوده مورد مطالعه آداب و رسوم، فرهنگ محلی، سنت‌های خاص مردم منطقه</p>	<p>فرهنگی</p>
<p>نامناسب بودن امکانات و تجهیزات بهداشتی در مرکز شهر</p> <p>وجود آلودگی‌های هوا و آلودگی‌های صوتی در برخی مناطق منطقه</p> <p>کاهش حضور پرندگان مهاجر به منطقه در چند سال اخیر به واسطه خشکسالی</p> <p>عدم رعایت مبانی توسعه پایدار در منطقه و بخصوص محدوده باغات اطراف منطقه</p> <p>دمای پایین در فصل سرد سال و فصلی بودن گردشگری در منطقه</p>	<p>وجود درختان به عنوان عناصر سبز فضا و وجود آسایش اقلیمی مطلوب در فضای خیابان‌های بوعلی، شریعتی و میدان آرامگاه</p> <p>تنوع زیستی در سطح هسته مرکز شهر</p> <p>وجود چشم اندازهای زیبا و منحصر به فرد محیطی آرام و دلنشین برای ترمز اعصاب شهرنشینان</p> <p>برخورداری از اقلیم مناسب در فصل بهار و تابستان میانگین دمای سالیانه مناسب و اقلیم آسایش گردشگری</p> <p>وجود پوشش‌های گیاهی و جانوری در محدوده اراضی منطقه که امکان پژوهش را فراهم می‌سازد.</p> <p>مطلوبیت سبزی‌نگی میدان آرامگاه و بلوارهای کاشانی و خواجه رشید.</p>	<p>اکولوژیکی</p>
<p>خط آسمان نامناسب در بخش‌هایی از خیابان بوعلی و باباطاهر و اکثر محلات.</p> <p>فرسودگی بناها در خیابان باباطاهر و ورودی محلات</p> <p>عدم پاکیزگی در اکثر محلات به دلیل ضعف رسیدگی مدیریت شهری و کمبود مبلمان.</p>	<p>پیوستگی جداره‌ها و تداوم در خط آسمان در نمای خیابان‌های شریعتی و بوعلی، ذوالریاستین و کبابیان.</p> <p>وجود عناصر شاخص در محورهای دید از خیابان‌ها و تقویت دید محورها و دید به الوند در محور اصلی خیابان شریعتی</p> <p>کیفیت ابنیه مناسب در میدان امام و بعضی محلات مرمت شده.</p>	<p>زیبایی شناختی</p>

<p>فقدان تأسیسات و تجهیزات رفاهی برای گردشگران در منطقه عدم آشنایی ساکنان نسبت به فعالیت های توریستی و فقدان نهادی که آموزش آن‌ها را بر عهده بگیرد. ضعف امکانات و خدمات در راهنمایی گردشگران برای بازدید مناطق تاریخی و تفریحی کمبود خدمات رفاهی به ویژه مهمانپذیر و هتل در هسته شهر جهت اقامت گردشگران کمبود خدمات پذیرایی در منطقه با توجه به گردشگرپذیر بودن منطقه</p>	<p>وجود شبکه‌های ارتباطی مناسب با سایر مناطق گردشگری علاقه‌مندی فراوان مدیران محلی به فرهنگ توسعه و اشتغال‌زایی از طریق توسعه توریسم وجود زیرساخت‌هایی برای توسعه گردشگری (گازرسانی، آبرسانی، برق و مخابرات) در منطقه برخورداری منطقه از امکانات بهداشتی-درمانی مناسب در سطح شهر سهولت دسترسی به شبکه حمل و نقل جاده‌ای</p>	<p>زیرساختی</p>
<p>پایین بودن مدت اقامت گردشگران در منطقه نبود تبلیغات گردشگری در جهت شناساندن جاذبه‌های گردشگری منطقه به هموطنان</p>	<p>قرارگیری هسته مرکزی شهر به عنوان منطقه مورد مطالعه در بین اماکن تاریخی و سایر جاذبه‌های گردشگری مهم شهر همدان قرارگیری در محور و شریان‌های حیاتی همدان به سمت اطراف شهر</p>	<p>بازاریابی</p>

مأخذ: نگارندگان

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و رسیدن به پاسخ فرضیه‌ی تحقیق پرسشنامه‌ها از نرم افزار SPSS نسخه ۱۶ استفاده گردید. و به منظور اثبات یا رد فرضیه‌ها از آزمون همبستگی پیرسون، اسپیرمن و رگرسیون لجستیک استفاده شده است.
فرضیه تحقیق:

-به نظر می‌رسد مدیریت شهری همدان با تأکید بر استفاده از فضاهای تاریخی، نقش مهمی در جذب گردشگران داشته است.

بررسی رابطه بین مدیریت شهری و گردشگری

جهت بررسی ادعای وجود رابطه بین دو متغیر "مدیریت شهری" و "گردشگری" از تحلیل همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول ۲، نتایج آزمون پیرسون بررسی رابطه بین دو متغیر مدیریت شهری و گردشگری

ضریب همبستگی (R)	-۰/۵۲۴
سطح معنی داری (sig)	۰/۰۰۰
تعداد مشاهدات (n)	۷۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

جدول ۳، نتایج آزمون اسپیرمن بررسی رابطه بین دو متغیر مدیریت شهری و گردشگری

ضریب همبستگی (R)	-۰/۴۶۳
سطح معنی داری (sig)	۰/۰۰۰
تعداد مشاهدات (n)	۷۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

همانطور که در جداول فوق مشاهده می‌شود؛ مقدار عددی سطح معنی داری (sig) برابر ۰،۰۰۰ می‌باشد که از α (خطای نوع اول) که مقدار آن برابر ۰/۰۵ (با احتساب اطمینان ۰/۹۵) کوچک‌تر است. در نتیجه فرض صفر رد شده و فرض مقابل (H_1) مبنی بر وجود رابطه بین "مدیریت شهری" و "گردشگری" پذیرفته است. با توجه به اینکه میزان $-۰/۴۶۳$ و $R = -۰/۵۲۴$ است از نوع معکوس است. و همچنین همبستگی مشاهده شده در سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۱ معنی دار است.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

نتایج پژوهش بیانگر آن است که علی‌رغم وجود توان گردشگری شهرها، ارتقای مؤلفه مدیریت شهری از جمله اماکن تاریخی، دسترسی‌ها و... و نیز استفاده مطلوب از این توان برای جذب گردشگر از اهمیت قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده و می‌بایست با بهره‌گیری از استعدادهای بالقوه به عنوان نقاط قوت و فرهنگ غنی و پیشینه تاریخی به عنوان فرصت، برای توسعه صنعت گردشگری کوشید. همچنین با حذف نقاط ضعف و مشکلات موجود از جمله ضعف امکانات زیربنایی (شبکه حمل و نقل عمومی)، ضعف مؤلفه‌های کیفی طراحی شهر و فضاهای عمومی شهری (امکانات و عناصر مصنوع فضاهای همگانی شهری، تجهیزات و مبلمان شهری)، ضعف ایمنی و امنیت فضاهای مورد بازدید گردشگران و جلوگیری از اثربخشی تهدیدها (فرسودگی عناصر سازنده مصنوعی و طبیعی فضاهای شهری) می‌توان بر نقش فضاهای همگانی شهری در توسعه گردشگری افزود. در این بین شهر همدان به دلیل قدمت تاریخی، آثار با ارزش و تعداد قابل ملاحظه گردشگر داخلی و خارجی، از اهمیت بیشتری برخوردار است. از دیگر سو ضرورت حفظ هویت این شهر و محلات آن در گرو حفظ و صیانت بافت تاریخی شهر به عنوان ارکان پایدار تاریخ و هویت شهری و پیشینه تاریخی چند هزار ساله است، که بیشتر بخش مرکزی شهر را پوشش می‌دهد. لذا فضاهای همگانی شهری و بافت محلی این بخش از شهر با وجود موقعیت مکانی مناسب و نزدیکی به بازار، مراکز تجاری و همچنین آثار تاریخی و

مذهبی (تپه هگمتانه، آرامگاه بوعلی سینا، و امام زاده عبدا...) دچار مشکلات خاصی مثل شدت آلودگی هوا، تردد بیش از حد سواره، کمبود محل پارک خودرو، ضعف ناوگان حمل و نقل عمومی شهری، کیفیت پایین تسهیلات و خدمات تأسیسات شهری و عدم وجود مبلمان و تجهیزات شهری کارآمد است. بنابراین توجه به حفاظت از فضاهای همگانی شهری و بافت محلی منحصر به فرد منطقه مورد مطالعه به عنوان قلب تپنده و شریان شش گانه میدان مرکزی شهری برای دیگر مناطق، نقشی حیاتی دارد. همچنین به منظور تأمین آسایش، حفظ رضایتمندی شهروندان و گردشگران و دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهری، بهبود کیفیت فضاهای تاریخی و شهری و به خصوص فضاهای همگانی شهری، ایجاد پیاده راه گردشگری حفاصل میدان آرامگاه بوعلی تا میدان امام زاده عبدا...، توجه به حفظ منظر زیبای بصری در سطح محلات مذکور و شهر و توجه به ارتقای کیفی زیرساخت‌های تأسیسات و مبلمان شهری بافت محدوده مورد مطالعه توصیه می‌شود. در این راستا می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه نمود:

- ارتقای کیفی و کمی تجهیزات و عناصر مبلمان شهری در فضاهای همگانی و گردشگری شهری و زیباسازی فضاهای شهری با استفاده از گستره‌ای از رنگ، نور، مصالح و تأسیسات نوین هماهنگ با محیط.

- توجه به ویژگی‌ها و معیارهای ارتقای زیرساخت‌های تجهیزات و مبلمان شهری از جمله: هماهنگی بین عناصر با محیط، ایمنی، دسترسی و همخوانی عناصر در محیط، استحکام و دوام، قابلیت استفاده برای گروه‌های مختلف سنی، اقتصادی بودن، طراحی عناصر، مکان‌یابی، ارگونومی، زیبایی‌شناسی و پاکیزگی.

- ارتقای شبکه حمل و نقل شهری کارآمد به خصوص وسایل حمل و نقل همگانی همچون سیستم حمل و نقل ریلی، منو ریل و اتوبوس‌های روباز ویژه گردشگران برای فصول مناسب.

- ایجاد انگیزه برای ترغیب بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری و ارائه خدمات در فضاهای همگانی شهری و گردشگری با استفاده از سیاست‌ها و مشوق‌های مناسب به خصوص برای خدماتی که سرمایه‌گذاران در فصولی از سال به دلیل عدم حضور گردشگران توان پرداخت اقساط تسهیلات را ندارند از جمله: معافیت‌های مالیاتی و تسهیلات کم بهره با اقساط بلندمدت.

- ارتقای کیفیت خدمات و تسهیلات گردشگری شهری موجود از جمله: هتل‌ها، رستوران‌ها، مراکز تفریحی و گردشگری شهری و خدمات و تأسیسات رفاهی فضاهای عمومی شهری مورد نیاز گردشگران.

بدین ترتیب اجرای راهبردهای فوق الذکور علاوه بر بهره‌مندی از مزایای مادی و ایجاد اشتغال پایدار که بزرگترین دغدغه مسئولین و مردم در سطح کشور و به خصوص کلان‌شهرها می‌باشد، می‌تواند در شکل دهی و ارتقای فرهنگ شهری، امنیت بیشتر شهروندان، اصلاح و رفع اغتشاش بصری در فضاهای همگانی شهری، حس مکان و سرزندگی و به طور کلی ارتقای مؤلفه‌های کیفی طراحی شهری تأثیرگذار باشد.

- راهکارهای پایداری گردشگری - چارچوب توریسم
- سیاست‌های گردشگری در راستای توجه به حفاظت آثار تاریخی و طبیعی که میراث مشترک نسلهای امروز و فرداست، باید در عرصه‌های کلان اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی با نگرش سیستمی و به‌طور یکپارچه و هماهنگ لحاظ شود.
- تأکید به آموزش ملی و همه‌جانبه به منظور توجیه نظریه توسعه پایدار و توجه به حفظ آثار تاریخی کشور در کلیه سطوح و مقاطع تحصیلی. به عبارت دیگر بالا بردن آگاهی‌های عمومی راجع به ارزش جنبه‌های توریسم
- با توجه به قدرت جذب و ظرفیت موجود هر منطقه نسبت به پذیرش توریست اقدام و از تحمیل بیش از حد مسافر بر مناطق حساس و آسیب پذیر طبیعی خودداری شود.
- با توجه به ویژگی میان رشته‌ای گردشگری، متخصصان مختلف مانند اقتصاددانان، زیست‌شناسان، گیاهشناسان، کارشناسان منابع تاریخی، جامعه‌شناسان و... با هم همکاری کرده و از تخصص هر یک جهت تعیین دقیق ظرفیت‌های طبیعی و تاریخی هر منطقه بهره‌گیری شود.
- راهکارهای اجتماعی توسعه‌ی پایدار مدیریت شهری و گردشگری
- زمینه‌سازی و تشویق مردم به مشارکت در جهت ایجاد موزه و توسعه‌ی زیر ساخت‌ها، تجهیزات و تسهیلات مختلف گردشگری و کسب درآمد از این طریق - ضمن بازنگری به نوع و نحوه‌ی بهره‌گیری از مشارکت‌های مردمی در توسعه و تهیه و اجرای طرح‌ها و تجهیز مناطق شهری مورد مطالعه
- آموزش و اطلاع‌رسانی به اهالی در نحوه‌ی برخورد با گردشگر و گردشگری، به منظور جلوگیری از تعارض بین گردشگران و ساکنان
- تنوع بخشی و توسعه‌ی برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های تاریخی و انسانی، خصوصیات بارز فرهنگی، معماری و آداب و رسوم در گردشگری شهری
- استفاده از نیروهای متخصص و با تجربه، به منظور ایجاد توریسم و همچنین ترویج و آموزش گردشگری از طریق نشست‌ها و جلسات مختلف با مردم منطقه
- راهکارهای اقتصادی توسعه‌ی پایدار مدیریت شهری و گردشگری
- زمینه‌سازی و بهره‌برداری از حمایت‌های بخش خصوصی و کارآفرینان، برای سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری در همدان از طریق شفاف‌سازی سیاست‌های دولتی و برنامه‌های محلی، نحوه‌ی دریافت مالیات و پرداخت یارانه و تسهیلات بانکی و مانند اینها.
- تنوع بخشی به امکانات، فعالیت‌ها و خدمات گردشگری به منظور جلب رضایت گردشگران و بالطبع افزایش تعداد گردشگران در همدان و همچنین به کارگیری طبقات مختلف مردم در فعالیت‌های متنوع و مختلف
- بازنگری به نحوه‌ی سرمایه‌گذاری و توزیع امکانات، خدمات و تسهیلات گردشگری و اولویت‌دهی تخصیص مجدد این نوع امکانات به نواحی شهری با قابلیت بالا و متوسط جذب گردشگر

منابع و مأخذ:

- ۱- حصاری، ژیللا. وطن پرست، مهدی. مافی، عزت الله. ۱۴۰۰. بازآفرینی بافت و بناهای تاریخی با تأکید بر توسعه گردشگری (نمونه موردی: منطقه هفت شهرداری مشهد)، فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، دوره ۱۱، شماره ۲، صفحات ۲۹۵-۳۰۸.
- ۲- حمدی، کریم؛ وظیفه دوست، حسین؛ احمد، هنری جعفرپور. ۱۳۸۸. بررسی تأثیر توریسم تاریخی - فرهنگی بر توسعه پایدار شهری همدان. دوره ۳، شماره ۱، صفحات ۴۹_۶۹.
- ۳- ملکزاده، مهرداد، ۱۴۰۰، هگمتانه، گذشته و چشم انداز آینده پژوهش‌ها، پنجمین همایش ملی باستان شناسی ایران، بیرجند، <https://civilica.com/doc/1349652>
- ۴- ملکیان، محمود. ایزدی، محمد سعید. سبحان اردکانی، سهیل. ۱۳۹۵. اهمیت فضاهای همگانی شهری در توسعه پایدار گردشگری شهری (مطالعه موردی: منطقه یک شهر همدان) طراحی و مدیریت شهری، دوره ۱۸، شماره ۳، صفحات ۲۳۷_۲۵۵.
- ۵- نظری ارشد، رضا، ۱۴۰۰، بررسی و مطالعه‌ی باستان‌شناختی مجموعه‌ی بازار همدان، پنجمین همایش ملی باستان شناسی ایران، بیرجند، <https://civilica.com/doc/1349677>
- ۶- بهادری نژاد، معصومه و ذاکر حقیقی، کیانوش، ۱۳۹۵، تبیین مکانیزم احیاء بافت‌های تاریخی با استفاده از رویکرد بازآفرینی (نمونه موردی: محله حاجی در محدوده تاریخی شهر همدان) <https://civilica.com/doc/1232968>.
- 7- Alberti, F.G. and Giusti, J.D., 2012. Cultural heritage, tourism and regional competitiveness: The Motor Valley cluster. *City, culture and society*, 3(4), pp.261-273.
- 8- Aminzadeh, B. and Dadars, R., 2012. Cultural Regeneraion in the Historical texture of Qazvin City with Emphasis on Urban Tourism. *Journal of Iranian Architecture*, (2).
- 9- Ebrahimzadeh, I., Kazemizad, S. and ESKANDARI, S.M., 2011. Strategic planning for tourism development, emphasizing on religious tourism (case study: Qom City).
- 10- Evans, N., Stonehouse, G. and Campbell, D., 2012. *Strategic management for travel and tourism*. Taylor & Francis.
- 11- Grodach, C. and Loukaitou-Sideris, A., 2007. Cultural development strategies and urban revitalization: A survey of US cities. *International journal of cultural policy*, 13(4), pp.349-370.
- 12- Sak, M., Eren, S., & Bayram, G. E. (2022). Role of Event Tourism in Economic Development. In *Event Tourism in Asian Countries* (pp. 249-265). Apple Academic Press.
- 13- Irgashevich, S. T., Odilovich, O. A., & Mamadaliyevich, G. E. (2022). Internet Technologies In The Tourism Industry. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(9), 57-64.
- 14- Amanovich, P. F. (2022, January). THE IMPORTANCE OF TOURISM. In *Conference Zone* (pp. 117-118).

- 15- Chi, N. T. K., & Phuong, V. H. (2022). Studying tourist intention on city tourism: The role of travel motivation. *International Journal of Tourism Cities*, 8(2), 497-512.
- 16- Lee, U. K. (2022). Tourism using virtual reality: Media richness and information system successes. *Sustainability*, 14(7), 3975.
- 17- Matyashova, D., Matveevskaya, A., Kharlampieva, N., & Pogodina, V. (2023). The Global Tourism Industry After the COVID-19 Pandemic: Prospects and Ways of Recovery. In *Proceedings of Topical Issues in International Political Geography* (pp. 376-389). Cham: Springer International Publishing.
- 18- Dorries, H. (2023). Indigenous urbanism as an analytic: towards indigenous urban theory. *International Journal of Urban and Regional Research*, 47(1), 110-118.
- 19- Caprotti, F., & Cowley, R. (2019). Varieties of smart urbanism in the UK: Discursive logics, the state and local urban context. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 44(3), 587-601.
- 20- Khairabadi, O., Sajadzadeh, H. and Mohamadianmansoor, S., 2020. Assessment and evaluation of tourism activities with emphasis on agritourism: The case of simin region in Hamedan City. *Land Use Policy*, 99, p.105045.
- 21- Roberts, B. R. (2020). *The making of citizens: Cities of peasants revisited*. Routledge.
- 22- Phuc, H. N., & Nguyen, H. M. (2023). The importance of collaboration and emotional solidarity in residents' support for sustainable urban tourism: Case study Ho Chi Minh City. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(2), 245-264.
- 23- Ramaano, A. I. (2022). The implied significance of integrative geographical information systems in sustainable tourism and comprehensive community development in Musina Municipality, South Africa. *Technological Sustainability*, 1(1), 42-63.